Evoluții recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană

SINTEZĂ

Comitetul Economic şi Social European

Comitetul Economic și Social European

Evoluții recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană

Sinteză

Informațiile și opiniile exprimate în acest studiu aparțin autorilor și nu reflectă neapărat poziția oficială a Comitetului Economic și Social European. Comitetul Economic și Social European nu garantează acuratețea datelor incluse în acest studiu.
Întrebuințările posibile ale informațiilor cuprinse în acest studiu nu angajează responsabilitatea Comitetului Economic și Social European sau a unei persoane care acționează în numele Comitetului Economic și Social European.

SINTEZĂ

CUPRINS

Cuvânt înainte: Luca Jahier, preşedintele grupului „Activităţi diverse” al Comitetului Economic şi Social European (CESE), Krzysztof Balon şi Alain Coheur, purtători de cuvânt ai Categoriei „Economia socială” a CESE

1. **Introducere și obiective**

2. **Conceptul de economie socială și principalele abordări teoretice conexe**

3. **Economia socială și conceptele conexe emergente în Europa**

4. **Politici publice orientate spre economia socială, la nivel european, în perioada recentă (2010-16)**

5. **Politici publice orientate spre economia socială din Europa, la nivel național și regional, în perioada recentă (2010-16)**

6. **Ponderea economiei sociale în cele 28 de state membre ale UE**

CUVÂNT-ÎNAINTE de Luca JAHIER

Am deosebita plăcere de a saluta publicarea studiului *„Evoluții recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană”*, care a fost solicitat de Comitetul Economic și Social European (CESE) și realizat de CIRIEC. Prin publicarea a trei studii succesive începând cu anul 2008, ne-am dovedit angajamentul continuu în susținerea și promovarea economiei sociale în Europa.

Studiul permite măsurarea progreselor înregistrate, furnizând date demne de încredere și comparabile. Este evident că economia socială a ieșit din criza economică și financiară, în mare parte, fără a fi suferit pierderi. În prezent, acest sector asigură locuri de muncă remunerate pentru 6,3% din populația activă din UE-28, față de 6,5% în 2012.

Sunt ferm convins că economia socială ilustrează și apără valorile pe care a fost întemeiată Uniunea Europeană (articolul 3 din TUE). Ea reprezintă atât o oportunitate, cât și un mijloc pentru participarea și responsabilizarea cetățenilor și asumarea viitorului nostru într-o perspectivă durabilă. Mai mult, ea constituie un instrument ambițios, care îi permite Uniunii Europene să avanseze pe calea respectării angajamentelor asumate în cadrul Agendei 2030 a ONU pentru dezvoltare durabilă.

Din acest motiv, este esențial ca asistența acordată de UE economiei sociale, prin Fondul social european (FSE), să se intensifice. Sunt de asemenea extrem de încântat că, în ultimii ani, președințiile succesive ale Consiliului UE au acordat prioritate economiei sociale și au salutat contribuția pe care a avut-o CESE la activitatea lor.

Cu toate acestea, sunt încă multe lucruri de făcut, inclusiv în ceea ce privește creșterea vizibilității și recunoașterii acestui sector. Sper sincer că în viitorul apropiat se vor înregistra progrese în dezvoltarea unor statistici sistematice pentru diferitele grupuri ale economiei sociale și în ce privește includerea economiei sociale în statisticile naționale. Fără îndoială, acesta ar reprezenta un prim pas necesar din perspectiva necesității de a se acorda economiei sociale importanței cuvenite. Consider, de asemenea, că există un imens potențial neexploatat de conectare a dimensiunii interne cu dimensiunea externă a economiei sociale a UE, în special în relațiile cu vecinii noștri, într-o perioadă de creștere a turbulențelor politice, economice și de securitate.

Solicit tuturor actorilor să își unească forțele și să își intensifice activitățile. Am realizat deja progrese importante. Să continuăm împreună în această direcție!

Luca JAHIER
Președintele Grupului „Activități diverse”
Comitetul Economic și Social European (CESE)

CUVÂNT ÎNAINTE de Alain COHEUR

CESE publică pentru a treia oară un studiu privind *Evoluțiile recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană*, ulterior celor realizate în 2008 și 2012. Studiul, solicitat de centrul de cercetare CIRIEC, nu doar actualizează versiunile anterioare, ci vizează trei domenii:

- economia socială și conceptele/mișcările emergente,
- politicile publice în sens larg, care au fost încadrate la nivelul UE și în statele membre în ultimii ani, în vederea îmbunătățirii sectorului economiei sociale,
- dimensiunea economiei sociale în fiecare stat membru al UE.

Publicând acest studiu, CESE își consolidează angajamentul față de recunoașterea și promovarea economiei sociale, un sector ce reprezintă o adevărată piatră de temelie nu numai pentru locurile de muncă și coeziunea socială din întreaga Europă, ci și pentru construirea și consolidarea unui pilon european al drepturilor sociale.

Studiul subliniază rolul important și tot mai pregnant pe care îl joacă economia socială în economia de piață, funcționând împreună cu aceasta și alături de ea. Punând eficiența economică în serviciul nevoilor sociale, economia socială creează o adevărată interdependență între aspectul economic și cel social, fără a-l subordona pe unul celuilalt.

Potențialul de creștere a economiei sociale într-un moment de criză economică și socială a fost subliniat în repetate rânduri. Într-adevăr, economia socială este un model de reziliență și continuă să se dezvolte, în timp ce alte sectoare economice se confruntă cu probleme. Ea nu este un produs secundar: întreprinderile de economie socială reflectă necesitatea unei economii care reconciliază dimensiunea socială, cea economică și cea financiară, care poate crea bunăstare și care nu este măsurată numai din punctul de vedere al capitalului său financiar, ci și, mai ales, din punctul de vedere al capitalului său social. Activitățile întreprinderilor de economie socială nu sunt ghidate numai de piață sau de criteriile de creștere. Dezvoltarea, o rată a rentabilității cu două cifre și profitul nu sunt obiectivele finale; acestea sunt, în schimb, contribuția la interesul general, coeziunea socială și bunăstarea societăților noastre.

Acest studiu arată că este esențial să continuăm discuția privind conceptul de întreprindere socială, în cadrul unui plan mai amplu și mai cuprinzător de susținere, promovare și dezvoltare a economiei sociale, a principiilor și guvernării sale. Încurajarea schimbului de bune practici cu alte state membre, care au o experiență îndelungată în economia socială, este de asemenea esențială.

Pentru a susține creșterea economiei sociale, va fi necesar să dăm dovadă de curaj politic, luând măsuri specifice privind fiscalitatea, împrumuturile și birocrația și acționând concret pentru a susține economia socială – în special pentru tinerii care vor să se angajeze într-o economie mai responsabilă și să investească în oameni.

CESE va fi în continuare un aliat de nădejde pentru întreprinderile din economia socială.

Alain COHEUR
Purtător de cuvânt al Categoriei „Economia socială”
Comitetul Economic și Social European (CESE)

CUVÂNT ÎNAINTE de Krzysztof BALON

Actuala ediție a studiului CESE intitulat „Evoluții recente ale economiei sociale în Uniunea Europeană" confirmă încă o dată rolul important al sectorului economiei sociale în crearea de locuri de muncă, în facilitarea creșterii durabile, în adaptarea serviciilor la nevoi și în repartizarea mai echitabilă a veniturilor și a bogăției. Totuși, activitățile întreprinse de entitățile din economia socială se desfășoară într-un context mult mai amplu, și anume construirea atât a democrației participative, cât și a capitalului social. Acest lucru se aplică în mod special statelor membre care au aderat la UE după 2004. Majoritatea acestora au fost până în 1989/1990 țări socialiste, sub dominația Uniunii Sovietice, fără activități sau cu activități foarte limitate desfășurate de societatea civilă. Consecințele acestor evoluții istorice sunt, printre altele, o situație financiară fragilă în sectorul ONG-urilor și un nivel scăzut de implicare a societății civile în crearea de oportunități de muncă la nivel local. Acest lucru este vizibil chiar și în statistici: în timp ce rata de ocupare a forței de muncă plătită în economia socială este de 6,3% pe întreg teritoriul UE, aceeași rată, în „noile" state membre este, în medie, de 2,5%.

Ex oriente lux: pe de altă parte, numeroase idei și abordări noi care provin din aceste țări contribuie la îmbogățirea economiei sociale europene, de la experiența mișcării de solidaritate poloneze *Solidarność*, până la discuțiile privind punerea în aplicare a principiului subsidiarității, inclusiv independența economiei sociale față de autorități și exemple practice precum modelul slovac de întreprinderi sociale municipale.

Un dialog permanent între legiuitori/politicieni și sectorul economiei sociale, atât la nivel național, cât și european, care include experiențe ale tuturor statelor membre, pare să fie foarte important pentru crearea unei strategii pe termen lung pentru dezvoltarea economiei sociale. Toți actorii relevanți sunt invitați să lucreze împreună cu CESE în vederea recunoașterii economiei sociale ca o parte esențială, poate dominantă, a viitorului model economic și social din Europa.

Krzysztof BALON
Purtător de cuvânt al Categoriei „Economia socială",
Comitetul Economic și Social European (CESE)

INTRODUCERE ȘI OBIECTIVE

1.1. Obiective

Obiectivul general al raportului efectuat de CIRIEC este acela de a studia evoluția recentă a economiei sociale (ES) în Uniunea Europeană (UE) și în cele 28 de state membre ale sale. Acesta vizează trei domenii: în primul rând, economia socială și conceptele/mișcările emergente legate de spațiul dintre state și piață/întreprinderi cu scop lucrativ; în al doilea rând, politicile publice, în sens larg, elaborate atât la nivelul UE cât și în statele membre în ultimii ani în vederea consolidării sectorului economiei sociale și, în al treilea rând, măsurarea ponderii economiei sociale în fiecare țară membră a UE. Această cercetare nu este numai o actualizare a studiilor intitulate „Economia socială în Uniunea Europeană", efectuate de CIRIEC și publicate în 2008 și în 2012 de Comitetul Economic și Social European, ci și o analiză și o evaluare a evoluțiilor recente din Europa în acest domeniu. Pentru a oferi răspunsuri la temele de cercetare, proiectul a fost structurat în jurul a trei domenii. În primul domeniu, cel conceptual, cercetarea a oferit o imagine de ansamblu a conceptelor emergente, comparându-le cu conceptul de economie socială, consacrat la nivelul UE, și identificând provocările acestora.

În al doilea domeniu, politicile publice, cercetarea a vizat politicile orientate spre economia socială, desfășurate de guverne, la nivel european și național, în ultima perioadă (2010-2016). Mediul și „ecosistemul" economiei sociale reprezintă un factor major care poate facilita dezvoltarea entităților economiei sociale sau poate constitui o barieră externă pentru acestea. Proiectul a definit un cadru pentru clasificarea tuturor acestor politici. Acesta prevede o revizuire a principalelor inițiative desfășurate la nivelul UE și la nivel național, o analiză comparativă a noii legislații naționale privind economia socială și o evaluare a impactului acestora în Europa.

Al treilea domeniu este domeniul statistic. Obiectivul său central este de a furniza date cantitative privind economia socială din cele 28 de state membre, urmând aceeași metodă utilizată în cele două studii anterioare efectuate de CIRIEC pentru CESE. Acesta a studiat, de asemenea, evoluțiile statistice recente și datele disponibile la nivelul Europei.

1.2. Metode

Raportul a fost condus și întocmit în principal de către Rafael Chaves și José Luis Monzón din cadrul CIRIEC, consiliați de un comitet de experți, care au discutat cu directorii întregul program de lucru, metodologia și raportul final propus și i-au ajutat să identifice diferitele clase de întreprinderi și organizații care fac parte din ES în fiecare dintre țările Uniunii Europene.

În ceea ce privește metodele în sine, prima parte a raportului preia definiția sectorului de afaceri sau a sectorului pieței ES din manualul Comisiei Europene pentru crearea unor conturi-satelit pentru cooperative și societăți mutuale, ca bază pentru stabilirea unei definiții a ES, în ansamblul ei, care vizează atingerea unui consens politic și științific larg.

În ceea ce privește al doilea obiectiv al raportului, în martie și aprilie 2017 s-a efectuat un important studiu de teren, trimițându-se un chestionar către cele 28 de state membre ale UE. Acesta a fost trimis unor martori privilegiați cu un nivel ridicat de cunoaștere a conceptului ES și a domeniilor conexe, precum și a realității sectorului din propriile țări. Acești experți sunt cercetători de nivel universitar, profesioniști care lucrează în federații și structuri care reprezintă ES și funcționari publici care ocupă funcții înalte în guvernul național și care au responsabilități legate de ES. Rezultatele au fost foarte satisfăcătoare, fiind colectate 89 de chestionare completate din cele 28 de state membre ale UE.

În ceea ce privește al treilea obiectiv intermediar al raportului, identificarea politicilor publice, acesta a fost realizat prin consultarea comitetului de experți și a experților din sector, prin informațiile oferite în chestionare și prin discuții cu comitetul de experți.

CONCEPTUL DE ECONOMIE SOCIALĂ ȘI PRINCIPALELE ABORDĂRI TEORETICE CONEXE

Identificarea și recunoașterea economiei sociale în prezent

Cea mai recentă definiție conceptuală a economiei sociale, stabilită chiar de membrii acesteia, este disponibilă în *Carta principiilor economiei sociale* a Social Economy Europe, asociație de la nivel european care reprezintă economia socială. Aceste principii sunt:

- Prioritatea acordată individului și obiectivelor sociale față de capital
- Asocierea voluntară și deschisă
- Controlul democratic al membrilor (nu se referă la fundații, deoarece acestea nu au membri)
- Combinarea intereselor membrilor/utilizatorilor și/sau a interesului general
- Apărarea și aplicarea principiului solidarității și responsabilității
- Gestionarea autonomă și independența față de autoritățile publice
- Majoritatea excedentelor sunt utilizate pentru atingerea unor obiective de dezvoltare durabilă și pentru prestarea unor servicii de interes pentru membri sau de interes general.

O definiție a economiei sociale adaptată la sistemele de conturi naționale

Definiția propusă, astfel cum a fost deja stabilită în Raportul din 2012, este următoarea:

„Setul de întreprinderi private organizate formal, dotate cu autonomie decizională și libertate de asociere, create pentru a răspunde nevoilor membrilor prin intermediul pieței, prin producerea de bunuri și furnizarea de servicii, asigurări și finanțare, în care procesul decizional și orice distribuire a profiturilor sau a excedentelor între membri nu sunt direct legate de aportul de capital sau de cotizațiile plătite de membri, fiecare dintre aceștia dispunând de un vot, sau, în orice caz, sunt hotărâte prin procese participative, democratice. Economia socială include și entități private

organizate formal, dotate cu autonomie decizională și libertate de asociere, care prestează servicii necomerciale pentru gospodării și ale căror excedente, dacă există, nu pot fi însușite de agenții economici care le creează, controlează sau finanțează."

Tabelul 1. Operatorii economiei sociale, pe sectorul instituțional SEC 2010

SECTORUL INSTITUȚIONAL SEC 2010		ÎNTREPRINDERILE ȘI ORGANIZAȚIILE MICROECONOMICE ES
PRODUCĂTORI DE PIAȚĂ	Societăți nefinanciare (S.11)	• Cooperative (lucrători, sectorul agroalimentar, consumatori, educație, transport, locuințe, asistență medicală, sectorul social etc.) • Întreprinderi sociale • Alte întreprinderi bazate pe asociații • Alți producători de piață privați (unele asociații și alte persoane juridice) • Instituții fără scop lucrativ în serviciul organizațiilor nefinanciare ale economiei sociale • Societăți nefinanciare aflate sub controlul economiei sociale
	Societăți financiare (S12)	• Cooperative de credit • Companii de asigurări mutuale* și instituții mutuale de asigurări sociale • Cooperative de asigurare • Instituții fără scop lucrativ în serviciul organizațiilor nefinanciare ale economiei sociale
	Administrație publică (S13)	
PRODUCĂTORI NON-PIAȚĂ	Gospodării (S14)**	• Instituții fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor populației, care nu sunt foarte importante
	Instituții fără scop lucrativ în serviciul gospodăriilor populației (S15)	• Asociații pentru acțiune socială*** • Fundații pentru acțiune socială*** • Alte organizații fără scop lucrativ în serviciul populației (culturale, sportive etc.)

(*) Cu excepția organizațiilor de gestionare a sistemului de securitate socială și, în general, a caselor de ajutor reciproc pentru care este obligatorie calitatea de membru și cele aflate sub controlul unor întreprinderi din economia non-socială.

(**) Sectorul gospodăriilor (S14) include întreprinzătorii individuali și societățile în nume colectiv fără personalitate juridică, ce sunt producători de piață și nu aparțin economiei sociale. Acesta include, de asemenea, organizații fără scop lucrativ de dimensiuni limitate („nu foarte importante") care sunt producători non-piață și fac parte din economia socială.

(***) Organizațiile fără scop lucrativ care sunt producători non-piață privați, pentru care asocierea și participarea sunt voluntare, care au o autonomie strategică și operativă și al căror scop constă în atingerea obiectivelor de bunăstare socială prin furnizarea sau asigurarea unor bunuri și servicii sociale sau de merit, gratuit sau la prețuri nesemnificative din punct de vedere economic, unor persoane sau grupuri de persoane vulnerabile, excluse sau expuse riscului de excluziune socială. Aceste organizații alcătuiesc *cel de al treilea sector al acțiunii sociale,* care face parte, desigur, din ES.

Principalele abordări teoretice legate de economia socială

Conceptul de organizație fără scop lucrativ (NPO)

Conceptul modern al sectorului non-profit a fost definit mai exact și difuzat pe scară largă în întreaga lume prin intermediul unui proiect de cercetare internațional care a demarat la începutul anilor ’90, condus de Universitatea Johns Hopkins (Baltimore, SUA), cu scopul de a-i descoperi și cuantifica dimensiunea și structura, de a-i analiza perspectivele de dezvoltare și de a-i evalua impactul asupra societății.

Organizațiile pe care le analizează acest proiect sunt cele care au îndeplinit cele cinci criterii-cheie cuprinse în „definiția structural-operațională” a organizațiilor fără scop lucrativ. Prin urmare, acestea au următoarele caracteristici:

a) *sunt organizații, adică au o structură și o prezență instituțională.* Sunt, de regulă, persoane juridice.

b) *sunt private*, adică separate, din punct de vedere instituțional, de autoritățile publice, deși pot beneficia de finanțare publică și pot avea funcționari publici în organismele de conducere.

c) *sunt autonome*, adică au capacitatea de a-și controla propriile activități și libertatea de a-și alege și revoca organismele de conducere.

d) *nu își distribuie profitul.* Organizațiile fără scop lucrativ pot obține profituri, dar acestea trebuie reinvestite în misiunea lor principală și nu redistribuite proprietarilor, membrilor fondatori sau organismelor de conducere ale organizației.

e) participarea este voluntară, ceea ce înseamnă două lucruri: în primul rând, calitatea de membru nu este obligatorie sau impusă prin lege și, în al doilea rând, acestea trebuie să aibă voluntari care să participe la activitățile organizației sau la gestionarea acestora.

Abordarea economiei solidare

Conceptul de „economie solidară” s-a dezvoltat în Franța încă din anii ’80. În cadrul acestei abordări, economia se concentrează în jurul a trei poli: piața, statul și reciprocitatea. Acești trei poli corespund principiului pieței, principiului redistribuirii și principiului reciprocității. Acesta din urmă se referă la un schimb nemonetar în domeniul sociabilității primare, care este identificat mai ales la nivelul asociațiilor.

Pe scurt, economia are o natură plurală și nu poate fi redusă la termeni strict comerciali și monetari. Abordarea economiei solidare reprezintă o încercare fără precedent de conectare a celor trei poli ai sistemului, inițiativele specifice ale economiei solidare constituind forme care sunt hibrizi între economia de piață, economia planificată și economia nemonetară. Aceștia nu se încadrează în stereotipul pieței din economiile convenționale, iar resursele lor, de asemenea, au origini multiple: piața (vânzarea de bunuri și servicii), non-piața (subvenții guvernamentale și donații) și nemonetare (voluntari).

La fel ca și conceptul de economie solidară, care își are epicentrul în Franța, în unele țări din America Latină, economia solidară este văzută ca un catalizator pentru schimbarea socială, susținătorul unui proiect pentru o societate alternativă globalizării neoliberale. Spre deosebire de abordarea europeană, conform căreia economia solidară este compatibilă cu piața și cu statul, perspectiva din America Latină dezvoltă acest concept ca o alternativă globală la capitalism.

Alte abordări

În legătură cu abordarea descrisă în paragraful anterior, alte dezvoltări teoretice propun direct înlocuirea economiilor de piață în care mijloacele de producție sunt private, cu alte modalități de organizare a sistemului de producție. Aceste abordări includ: a) *economia alternativă*, cu rădăcini în mișcările contestatare care s-au dezvoltat în Franța după mai 1968; și b) *economia populară*, promovată în diverse țări din America de Sud după 1980, cu puncte de vedere foarte similare versiunii economiei solidare din America Latină, în așa măsură încât este denumită și *economia populară solidară.* Economia populară exclude orice tip de relație angajator/angajat și consideră munca principalul factor de producție.

ECONOMIA SOCIALĂ ȘI CONCEPTELE CONEXE EMERGENTE ÎN EUROPA

3.1. Întreprinderile sociale, antreprenoriatul social și inovarea socială

Comisia Europeană definește întreprinderile sociale ca o **parte integrantă a economiei sociale:** „*O întreprindere socială este un actor al **economiei sociale**, al cărui principal obiectiv este cel de a avea o incidență socială mai curând decât cel de a genera profit pentru proprietarii sau partenerii săi. Ea funcționează pe piață furnizând bunuri și servicii în mod antreprenorial și inovator și își utilizează excedentele, cu predilecție, în scopuri sociale. Aceasta face obiectul unei gestionări responsabile și transparente, îndeosebi prin asocierea angajaților săi, a clienților săi și a părților interesate”* (Comunicarea Comisiei Europene, *Inițiativa pentru antreprenoriatul social*, COM/2011/0682 final din 25/10/2011). Această comunicare a Comisiei identifică, de asemenea, principalele domenii de activitate ale întreprinderilor sociale: a) întreprinderi care furnizează servicii sociale și/sau bunuri și servicii destinate unei populații vulnerabile și b) întreprinderi care urmăresc integrarea profesională a persoanelor cu dificultăți de angajare, dar a căror activitate poate cuprinde alte bunuri și servicii decât cele sociale.

La rândul lor, diferitele curente de gândire din America de Nord cu privire la întreprinderile sociale pot fi grupate în două abordări principale: curentul de gândire care promovează „veniturile salariale” și curentul de gândire care promovează „inovarea socială”, promovat de Fundația Ashoka înființată de Bill Drayton în 1980.

Abordarea **inovării sociale** subliniază rolul individual al **antreprenorului social**, care adoptă misiunea de a crea și susține valoarea socială (nu numai valoarea privată), recunoaște și urmărește noi oportunități de a servi acea misiune, se angajează într-un proces continuu de inovare, adaptare și învățare, acționează cu curaj, fără să fie limitat de resursele pe care le are la îndemână și prezintă un înalt simț de responsabilitate și răspundere față de circumscripțiile deservite și pentru rezultatele create. Pe scurt, antreprenorii sociali îndeplinesc o misiune socială, iar impactul misiunii (mai degrabă decât crearea de bunăstare) reprezintă criteriul esențial de măsurare a unui antreprenor social. În abordarea inovării sociale, forma de proprietate asupra întreprinderii sociale (publică, bazată pe capital sau economia socială) este secundară, figura-cheie fiind antreprenorul social, ca principala persoană responsabilă de antreprenoriat și de schimbarea socială.

Tabelul 2 Similitudini și diferențe între conceptele de întreprindere socială, antreprenoriat social și inovare socială

DIMENSIUNI	Abordarea Emes	Curentul de gândire care promovează veniturile salariale		Curentul de gândire care promovează inovarea socială
		Instituții comerciale fără scop lucrativ	Întreprinderi care au o misiune	
DIMENSIUNEA ECONOMICĂ ȘI COMERCIALĂ	Natura activității economice strâns legate de misiunea socială	Natura activității economice nelegate de misiunea socială		Natura activității economice strâns legate de misiunea socială
	Risc economic: viabilitate financiară bazată atât pe venituri de pe piață (venituri comerciale), cât și pe venituri non-piață (granturi, subvenții, donații)	Viabilitate bazată pe venituri comerciale		Viabilitate bazată atât pe venituri de pe piață, cât și pe venituri non-piață
DIMENSIUNEA SOCIALĂ	Obiectivul explicit de a fi în beneficiul comunității sau de a crea valoare socială	Obiectivul de a fi în beneficiul comunității este garantat prin reinvestirea tuturor profiturilor	Obiectivul de a fi în beneficiul comunității nu este garantat	Obiectivul explicit de a fi în beneficiul comunității
	Dinamici colective	Nu se menționează antreprenoriatul individual sau colectiv	Nu se menționează antreprenoriatul individual sau colectiv	Întâietatea inițiativelor individuale
	Distribuirea limitată a profiturilor permise (organizații fără scop lucrativ și organizații cu scop lucrativ)	Distribuirea profiturilor este interzisă (organizații fără scop lucrativ)	Distribuirea profiturilor este permisă (organizații fără scop lucrativ și organizații cu scop lucrativ)	Distribuirea profiturilor este permisă (organizații fără scop lucrativ și organizații cu scop lucrativ)
DIMENSIUNEA PARTICIPATIVĂ	Autonomie	Nespecificată, însă autonomia față de organizațiile publice pare să fie garantată prin autosuficiență, chiar dacă autonomia față de organizațiile private care le-au fondat, nu este.		Nespecificată ca atare, însă autonomia este implicită
	Proces decizional democratic	Procesul decizional democratic nu este obligatoriu		Procesul decizional democratic nu este obligatoriu
	Proces decizional participativ	Procesul decizional participativ nu este obligatoriu		Procesul decizional participativ nu este obligatoriu

Sursă: Monzon & Herrero (2016).

Economia colaborativă, conceptele sale conexe și economia socială

Un nou concept ferm stabilit încă de la începutul secolului XXI este conceptul de „economie colaborativă", care se referă la o gamă largă de activități legate de domeniile consumului, producției, finanțelor, educației și chiar de domeniul guvernării. În comunicarea sa intitulată „O agendă europeană pentru economia colaborativă" (COM/2016/0356 final – 02/06/2016), Comisia Europeană definește economia colaborativă ca fiind „modele de afaceri în care activitățile sunt facilitate de platforme colaborative care creează o piață deschisă pentru utilizarea temporară a bunurilor sau a serviciilor prestate adesea de persoane fizice". Comunicarea identifică trei categorii de actori implicați în economia colaborativă: a) prestatorii de servicii – persoane fizice sau prestatori profesioniști; b) utilizatorii acestor servicii și c) intermediarii – prin intermediul unei platforme online – care pun în legătură prestatorii cu utilizatorii și care facilitează tranzacțiile dintre cele două părți („platforme colaborative"). Comunicarea menționează, în încheiere, că tranzacțiile din economia colaborativă nu implică un transfer al dreptului de proprietate și pot fi realizate cu sau fără scop lucrativ.

Deși nu sunt esențiale pentru expansiunea actuală a economiei colaborative, *platformele colaborative* joacă un rol foarte important. Principalele lor funcții sunt: a) crearea platformei care conectează oferta și cererea de bunuri; b) crearea mecanismului care permite realizarea tranzacțiilor economice prin mijloace electronice și c) crearea unor mecanisme de verificare care minimizează riscurile și costurile asociate tranzacțiilor efectuate cu străinii. Pe scurt, economia colaborativă utilizează tehnologia informației pentru a diminua asimetriile informaționale și costurile de tranzacționare a bunurilor și serviciilor schimbate sau partajate, precum și pentru a extinde și consolida piețele colaborative.

Diverse platforme de cooperare sunt de asemenea dezvoltate în Europa. LAMA și Cooperatives Europe au efectuat un studiu pe 38 de cazuri din 11 țări europene și 3 inițiative din afara Uniunii Europene. În concluziile sale, studiul a subliniat atât noile oportunități de expansiune oferite cooperativelor din domeniul economiei colaborative, cât și obstacolele și barierele cu care se confruntă, care includ probleme de finanțare și dimensiunea mică a cooperativelor care promovează inițiative în domeniul economiei colaborative, fapt ce determină pierderea unei părți din eficiența acestora.

Economia binelui comun și economia socială

Economia binelui comun (EBC) (1) este o mișcare socioeconomică și politică înființată de economistul austriac Christian Felber în 2010. Propunerea centrală a modelului EBC este ca economia să se pună în slujba cetățenilor, adică a binelui comun. EBC se bazează pe valori unanim recunoscute drept universale: demnitate umană, solidaritate, durabilitate ecologică, justiție socială, transparență și participare democratică. Modelul EBC este interdisciplinar și se aplică tuturor tipurilor de întreprinderi și organizații.

Pentru a recunoaște contribuția la binele comun a întreprinderilor și entităților care alcătuiesc sistemul economic, se utilizează o metodă specifică bazată pe Bilanțul binelui comun (BBC), Matricea binelui comun (MBC), Raportarea cu privire la binele comun și Auditul extern al binelui comun.

Economia circulară și economia socială

Modelul economiei circulare constă în înlocuirea unei economii lineare, bazate pe modelul „iei-produci-folosești-arunci", cu o economie circulară, în care deșeurile pot fi transformate în resurse, astfel încât economia poate deveni mai durabilă și își poate diminua impactul negativ asupra mediului printr-o mai bună gestionare a resurselor și reducerea extracției și a poluării. În același timp, economia circulară le permite întreprinderilor să obțină avantaje competitive datorită unei mai bune gestionări a materiilor prime, oferind noi oportunități economice pe noile piețe și permițând crearea de noi locuri de muncă pe plan local.

Economia circulară și economia socială se întâlnesc în numeroase puncte esențiale. Ambele modele plasează persoanele și dezvoltarea durabilă în centrul preocupărilor lor. În economia circulară, la fel ca și în economia socială, un factor esențial al succesului constă în consolidarea capacității creative și de inovare la nivel local, unde relațiile de proximitate constituie o componentă decisivă. Cu alte cuvinte, valorile și principiile mișcării cooperatiste și ale economiei sociale, precum legăturile cu zona locală, inter-cooperarea sau solidaritatea, reprezintă piloni determinanți pentru garantarea proceselor de dezvoltare durabilă în tripla lor dimensiune: de mediu, economică și socială. Nu este întâmplător faptul că în Europa economia socială a fost un pionier al economiei circulare în reutilizarea și reciclarea deșeurilor, în energie și agricultură. Mai recent, platformele de cooperare din sfera economiei colaborative sunt exemple bine cunoscute de inițiative care ajută la conservarea și îmbunătățirea capitalului natural, la optimizarea utilizării resurselor și la promovarea eficienței sistemului. Însăși Comisia Europeană a recunoscut, în *Planul de acțiune al UE pentru economia circulară,* că întreprinderile de economie socială vor avea „o contribuție esențială la economia circulară".

3.5. Responsabilitatea socială a întreprinderilor, cetățenia corporativă și economia socială

În 2011, Comisia Europeană a publicat Cartea verde intitulată *Promovarea unui cadru european pentru responsabilitatea socială a întreprinderilor* și a definit RSI ca „un concept aplicat întreprinderilor pentru a integra în mod voluntar preocupările sociale și de mediu în activitățile lor comerciale și în interacțiunea cu părțile implicate".

Un concept foarte strâns legat de RSI este ***cetățenia corporativă*** (CC). Teoriile privind CC sugerează că o întreprindere nu ar trebui să își asume responsabilități numai față de acționari și părțile interesate, ci ar trebui să se implice și în societate. Întreprinderea trebuie să se comporte ca un „bun cetățean". Deși definiția inițială a RSI se limita la bunele practici ale unei întreprinderi direct legate de acționarii și părțile sale interesate, noua definiție a RSI, dată de Comisia Europeană, se identifică ad litteram cu cele 10 principii ale Pactului mondial al Organizației Națiunilor Unite [COM (2006) 136 final, punctul 2], astfel încât se poate concluziona că cele două concepte sunt echivalente, cel puțin pe agenda Comisiei.

Având în vedere că principiile economiei sociale, inspirate de principiile cooperatiste, nu sunt altceva decât aplicarea RSI sub toate aspectele sale, se poate afirma că economia socială a fost pionieră în aplicarea RSI, dat fiind că RSI este o parte integrantă a valorilor și a normelor de funcționare ale economiei sociale.

3.6. Recunoașterea națională a conceptului de economie socială și a conceptelor emergente conexe

- *țări în care conceptul de economie socială este larg recunoscut:* în Spania, Franța, Portugalia, Belgia și Luxemburg, conceptul de economie socială se bucură de cea mai mare recunoaștere de către autoritățile publice și în lumea academică și științifică, precum și în sectorul economiei în sine. Primele două țări ies în evidență, deoarece Franța este locul de naștere a acestui concept, iar Spania a aprobat, în 2011, prima lege națională europeană privind economia socială.
- *țări în care conceptul de economie socială se bucură de un nivel moderat de recunoaștere:* acestea includ Italia, Cipru, Danemarca, Finlanda, Suedia, Letonia, Malta, Polonia, Regatul Unit, Bulgaria, Grecia, Ungaria, Irlanda, România și Slovenia. În aceste țări, conceptul de economie socială coexistă cu alte concepte, precum sectorul non-profit, sectorul voluntariatului și sectorul întreprinderilor sociale. În Regatul Unit, nivelul scăzut de cunoaștere a economiei sociale contrastează cu politica guvernului de susținere a întreprinderilor sociale.
- *țări în care conceptul de economie socială este slab recunoscut sau nu este recunoscut deloc:* conceptul de economie socială este puțin cunoscut, emergent sau nu este cunoscut în următoarele țări: Austria, Republica Cehă, Estonia, Germania, Letonia, Lituania, Malta, Țările de Jos, Slovacia și Croația. Noțiunile conexe de sector non-profit, sector al voluntariatului și organizații neguvernamentale se bucură de un nivel relativ mai ridicat de recunoaștere.

În ceea ce privește conceptele emergente conexe, cel mai bine cunoscute în țările UE sunt „sectorul non-profit”, „sectorul terțiar”, „societatea civilă și sectorul voluntariatului”, „responsabilitatea socială a întreprinderilor”, „întreprinderile sociale” și „inovarea socială”. Cunoașterea altor concepte precum „economia circulară” sau „economia colaborativă” se extinde în majoritatea țărilor UE, în timp ce conceptele de „economie a binelui comun” și de „economie solidară” își fac cu greu loc în numeroase țări UE, unde de abia sunt cunoscute sau nu sunt cunoscute deloc.

POLITICI PUBLICE ORIENTATE SPRE ECONOMIA SOCIALĂ LA NIVEL EUROPEAN, ÎN PERIOADA RECENTĂ (2010-2016)

4.1. Reguli: statute și cadre de reglementare

Între 2009 şi 2017, instituțiile europene au pus în aplicare câteva inițiative în legătură cu economia socială sau, mai exact, cu întreprinderile sociale care fac parte din economia socială, deschizând o nouă perioadă de politici publice europene. În ceea ce privește formele juridice, s-au înregistrat puține progrese. Proiectele privind statutul european pentru societățile mutuale și statutul unei fundații europene (FE) au fost discutate, însă au fost în final retrase, din cauza lipsei de sprijin instituțional. În prezent, Parlamentul European a luat inițiativa legislativă de a lucra la un statut pentru întreprinderi sociale și bazate pe solidaritate.

În ceea ce privește cadrele de reglementare și barierele juridice din calea dezvoltării entităților economiei sociale, până de curând, directivele aprobate nu au acordat atenție suficientă caracteristicilor specifice ale organizațiilor economiei sociale. Aplicarea politicii în domeniul concurenței a fost o prioritate. Mai recent, pentru a atenua acest cadru de reglementare, Comisia a adoptat în 2012 regulamentul de *minimis* pentru serviciile de interes economic general (SIEG), iar în 2014 a fost aprobat pachetul de reformă privind achizițiile publice. El le permite autorităților publice să insereze anumite clauze sociale în procedurile de achiziții și în termenii de referință privind acestea. Totuși, acesta a avut un impact scăzut. În contextul cadrului de reglementare, politica de austeritate calitativă este considerată o barieră emergentă aflată în evoluție. Aceasta este legată de modul în care interacționează sectorul public și entitățile ES, în ceea ce privește nu numai problema creșterii birocrației, ci și întârzierile, procedurile de aplicare și de punere în aplicare și alte cerințe care îngreunează colaborarea dintre sectorul terțiar și sectorul public sau chiar constituie un impediment în calea acesteia.

S-au făcut eforturi la nivel european și la nivelul guvernelor naționale în vederea consolidării dimensiunii cognitive și a participării societății civile, cum ar fi conferințele europene organizate de președințiile Consiliului Uniunii Europene sau în cadrul unei președinții, avizele succesive ale CESE, inițiativele și avizele Intergrupului pentru economie socială al Parlamentului European și, în unele cazuri, cele ale Comitetului Regiunilor sau chiar ale Comisiei. Ultima inițiativă, luată la Madrid (23.5.2017), a fost adoptarea „Declarației de la Madrid", care a avut un impact foarte mare la nivelul mass-mediei și al rețelelor sociale. Totuși, pentru a crește vizibilitatea socială și receptivitatea socială, aceasta trebuie să treacă de la nivelul macro la nivelul micro. În plus, în acest fel, țesutul social al societăților, capitalul social al rețelelor lor, devine un factor-cheie. După cum se menționează în rapoartele anterioare, programele europene bazate pe FSE au avut un amplu efect de structurare, atât la nivel național, cât și internațional, în coagularea și consolidarea economiei sociale europene în ceea ce privește federațiile, rețelele, cercetarea, cultura și politicile. Pe de altă parte, fondurile și programele UE întâmpină dificultăți considerabile în a deveni accesibile pentru rețelele locale.

Așa cum s-a arătat, o altă problemă o reprezintă vizibilitatea și recunoașterea definiției conceptuale a sectorului economiei sociale. Utilizarea periodică a unor „concepte noi" nu este de ajutor. În anii '70, multitudinea de termeni legați de economia socială a inclus sistemul terțiar, societatea civilă și sectorul non-profit. În contextul crizei economice, a apărut un nou val de concepte, precum întreprinderile sociale, economia colaborativă și economia binelui comun. Trebuie să subliniem că aceste chestiuni maschează nu numai lipsa unui consens privind denumirea care trebuie utilizată, ci și o politică ascunsă de a nu avansa în acest domeniu.

4.2. Politici concrete: fonduri și domenii de politică

O schimbare importantă în agenda politică a Comisiei Europene privind economia socială, sau mai exact, întreprinderile sociale, a avut loc în 2011, când Comisia a început să aplice „*Inițiativa pentru antreprenoriatul social* (SBI). Construirea unui ecosistem pentru promovarea întreprinderilor sociale în cadrul economiei și al inovării sociale" [COM(2011) 682 final]. SBI a inclus 11 acțiuni-cheie pe agenda politică a Comisiei Europene. O axă o reprezintă *îmbunătățirea finanțării private și publice.* Pentru a crește interesul investitorilor privați în întreprinderile sociale, a fost aprobat Regulamentul nr. 346/2013 privind fondurile europene de antreprenoriat social (EuSEF). Programul pentru ocuparea forței de muncă și inovare socială (EaSI) a fost de asemenea stabilit în colaborare cu alte inițiative financiare, precum Instrumentul de garantare EaSI, Componenta pentru investiții în consolidarea capacităților EaSI și Acceleratorul de impact social (SIA). În ceea ce privește fondurile publice, obiectivul de „promovare a economiei sociale și a antreprenoriatului social" a fost transferat către FEDR și FSE. Totuși, nu s-a dezvoltat o politică bugetară europeană special pentru economia socială, aceasta lăsându-se încă așteptată. Recenta Declarație de la Madrid (23.5.2017) o solicită în continuare.

Studiul nostru realizat cu corespondenții a relevat importanța FSE, principalul instrument financiar al UE. Congresele și rețelele internaționale, inițiativa LEADER și legislația și directivele europene s-au dovedit de asemenea a fi măsuri-cheie. Congresele și rețelele s-au dovedit a fi un instrument de generare a unor efecte cognitive și de structurare, precum coordonarea societății civile în Europa economiei sociale. Noile instrumente recent instituite (FEIS, EaSI, COSME etc.) au avut un impact scăzut sau nu au avut deloc impact, în special în țările UE mediteraneene și din Europa de Est. Sunt necesare studii de evaluare a impactului noilor politici.

POLITICI PUBLICE ORIENTATE SPRE ECONOMIA SOCIALĂ DIN EUROPA, LA NIVEL NAȚIONAL ȘI REGIONAL, ÎN PERIOADA RECENTĂ (2010-2016)

5.1. Noua legislație națională privind economia socială

În ultimii șapte ani, majoritatea țărilor europene au acordat atenție legiferării privind economia socială. Au fost adoptate legi specifice privind economia socială la nivel național, în Spania (2011), Grecia (2011 și 2016), Portugalia (2013), Franța (2014) și România (2016) și, la nivel regional, în Belgia (Valonia, Bruxelles și Flandra) și în Spania (Galicia).

În plus, în această perioadă au apărut noi propuneri legislative, proiecte de lege și alte inițiative instituționale, precum sistemele de acreditare, etichetele și planurile naționale multianuale la scară largă, relevând un interes crescând în acest domeniu în rândul guvernelor. În plus, au fost aprobate și reforme pentru anumite grupuri ale economiei sociale (sectorul social terțiar, întreprinderile sociale din sectorul terțiar, cooperativele și altele), de exemplu în Italia și Spania.

Reglementarea economiei sociale cu noi forme juridice nu constituie în sine un progres în consolidarea economiei sociale care să depășească recunoașterea sa instituțională (Noia, 2017). La fel cum s-a întâmplat până nu demult și în cazul Statutului societății cooperative europene sau al legii spaniole privind economia socială, efectele ar putea fi prea limitate dacă legislația nu este însoțită de alte măsuri.

5.2. Planuri de acțiune naționale și regionale și finanțare cu obiective specifice

Planurile de acțiune naționale și regionale sunt politici-cheie de susținere a economiei sociale. Acestea sunt acorduri importante încheiate între diferiți actori, în special între guvern și reprezentanții economiei sociale/sectorului terțiar, inclusiv sindicatele, universitățile etc., cu scopul de a-și îmbunătăți relațiile reciproce în avantajul ambelor părți, pe o perioadă îndelungată. Acestea includ cadre stabile de finanțare, sisteme participative și consultative, domenii strategice care trebuie dezvoltate, îmbunătățirea relațiilor și schimbări ale societății.

La nivel regional și local, în ultimul deceniu s-au dezvoltat bune practici în regiunile Andaluzia și Murcia, în sudul Spaniei, unde s-au atins cele mai înalte rate de dezvoltare a cooperativelor din țară, și în câteva regiuni din Franța și Belgia (Chaves și Demoustier, 2013). În cursul acestui deceniu, au existat și alte bune practici, în Franța, prin Polul teritorial de cooperare economică (PTCE), recunoscut de noua lege franceză privind economia socială, sau în planurile locale de promovare a întreprinderilor sociale și bazate pe solidaritate, precum în Barcelona (Spania).

La nivel național și în general în cooperare cu fondurile structurale europene, în ultimii ani au fost instituite mai multe planuri naționale. Acestea sunt cazuri în care programele operaționale ale fondurilor europene vizează economia socială și incluziunea socială. Tabelul 3 identifică principalele

planuri naționale. Pentru a avea succes, sunt importanți trei factori-cheie: în primul rând, un cadru multianual cuprinzător, în al doilea rând, conceptul de parteneriat între guvern, economia socială și alte părți interesate, asigurând satisfacerea nevoilor reale și a priorităților, iar în al treilea rând, efectul incluziv și de structurare al fondurilor structurale europene în întreaga Europă. Ultimul reprezintă o lecție-cheie pentru factorii de decizie ai UE.

Tabelul 3 – Planuri naționale care sprijină economia socială în țările europene (2011-2016)

Țara	Planul național
Bulgaria	Plan de acțiune pentru economia socială (2014-2015; 2016-2017)
Polonia	Program național pentru economia socială. Instituirea Comitetului național pentru dezvoltarea economiei naționale
Portugalia	Acord național între guvern și sectorul social („Compromissos de Cooperação para o Setor Social e Solidário”)
România	Solidar – Sprijin pentru consolidarea programului pentru economie socială, în cadrul POCU – Programul Operațional Capital Uman
Spania	Programul național de promovare a economiei sociale și POISES – Programul operațional pentru incluziune socială și economie socială – FSE 2014-2020.
Suedia	Programul multianual pentru susținerea întreprinderilor sociale de integrare profesională, desfășurat de Departamentul Muncii, împreună cu Ministerul Afacerilor.
Regatul Unit	The Compact, acord între guvern și sectorul voluntariatului și sectorul comunitar. Instituit în 1998, acesta stabilește un mod de lucru care îmbunătățește relația dintre părți, în avantajul amândurora.

Finanțare cu obiective specifice. În Europa există o serie de cadre de finanțare. Unele implică în principal fonduri publice, unele, fonduri private, în timp ce altele sunt sisteme hibride public-privat. Aici ne concentrăm pe finanțarea cu obiective specifice, pe baza unor reglementări sau fonduri publice.

Fondurile publice care vizează economia socială reprezintă primul pilon financiar. UE (de exemplu, fondurile structurale) și guvernele naționale și regionale alocă fonduri în mod explicit pentru promovarea și dezvoltarea economiei sociale. Acestea sunt programele de subvenționare tradiționale pentru promovarea cooperativelor și a ocupării forței de muncă în cooperative din Germania, Italia și Spania. Există numeroase alternative care pot fi puse în aplicare.

În ultimii ani, mai multe guverne din Europa au utilizat aceste forme de finanțare. În Belgia, fondul Brasero susține dezvoltarea cooperativelor de lucrători din regiunea Valonia. În Cipru, politica serviciilor de asistență socială oferă anual granturi pentru cheltuielile de funcționare, subvenționând organizațiile care furnizează servicii de asistență socială (adică îngrijirea copiilor, îngrijire pe termen lung și altele). În Franța, noua lege privind economia socială a creat noi instrumente financiare pentru

acest sector, inclusiv un fond de inovare socială (FISO). În Italia, a fost stabilit un fond de finanțare a întreprinderilor sociale și a cooperativelor sociale.

În unele cazuri, există fonduri mixte, gestionate de guvern și de organizațiile economiei sociale: de exemplu, în Franța, există Fondul național de dezvoltare a vieții asociative (FNDVA) și Fondul național de dezvoltare a sportului (FNDS). Pentru diverse fonduri, finanțarea este extrabugetară. Alte sisteme se bazează pe impozitul pe venitul persoanelor fizice. Un procent din impozitul datorat poate fi alocat de cetățeni organizațiilor voluntare. Așa se întâmplă în Italia și Spania. În Spania, aceste sume se plătesc într-un fond național pentru organizațiile sociale din sectorul terțiar, unde intră peste 200 de milioane EUR anual.

O altă resursă tradițională vizată se obține din veniturile din jocurile de noroc (loterii, aparate de tip slot machine). Este cazul asociației RAY și al agenției Oy Veikkaus AB din Finlanda sau al ONCE, organizația națională pentru nevăzători din Spania.

5.3. Norme privind achizițiile publice

După o lungă perioadă în care protejarea concurenței a reprezentat politica dominantă pe piețele publice, revizuirea reglementărilor UE privind achizițiile publice în 2014 (Directivele 2014/23; 2014/24 și 2014/25) a deschis noi oportunități guvernelor naționale, regionale și locale pentru promovarea economiei sociale, prin facilitarea accesului său la statutul de furnizor în sectorul public. Prin urmare, aceasta este o *politică ce vizează cererea* în vederea susținerii economiei sociale. Clauzele sociale sunt acum permise în procedurile de atribuire a contractelor de achiziții publice.

Mai multe guverne de la nivel național, regional și local au aplicat aceste clauze sociale, de exemplu în Suedia, Spania și Regatul Unit. În Regatul Unit, Legea din 2012 privind valoarea socială (serviciile publice) impune organismelor publice care contractează servicii publice să aibă în vedere în ce mod aceste servicii ar putea îmbunătăți din punct de vedere economic și social domeniul în care vor fi furnizate. În Spania, orașe precum Zaragoza, Barcelona și Madrid au introdus de curând clauze sociale în noile contracte de achiziții publice încheiate.

5.4. Bariere instituționale

În acest raport am abordat și ceea ce reprezintă, pentru profesioniștii și reprezentanții economiei sociale, principalele bariere în calea dezvoltării acestui sector, concentrându-ne asupra barierelor instituționale. De fapt, aceasta este o modalitate de a măsura eficacitatea politicilor puse în aplicare sau neintroduse încă. Întrebarea din chestionar a fost foarte deschisă. S-au primit multe răspunsuri diferite. Acestea identifică patru grupuri de bariere: în primul rând, vizibilitatea și cunoașterea, în al doilea rând, poziția de lider și administrația guvernamentală, în al treilea rând, finanțarea și impozitarea și, în sfârșit, barierele instituționale.

Primul grup de bariere se referă la lipsa de cunoaștere și de înțelegere a conceptului de economie socială și de întreprinderile sociale și a altor concepte conexe, în societate, în dezbaterile publice și în mediul academic. Aceasta reprezintă o barieră foarte importantă pentru țările UE din Europa de Est precum Ungaria, Polonia, Slovacia și Republica Cehă. Corespondenții din aceste țări recunosc că principalul sprijin pentru economia socială (atât financiar, cât și în ce privește conștientizarea) provine din programele și inițiativele UE.

Vizibilitatea scăzută a economiei sociale în mass-media și în statistici este legată de această lipsă de cunoaștere și de înțelegere. În multe țări se constată lipsa unor baze de date, a unor statistici oficiale și a unor date fiabile privind întreprinderile sociale sau economia socială, din Austria și Slovacia până în Suedia. În plus, sunt necesare programe educaționale și de formare în domeniul economiei sociale, la toate nivelurile de educație. În câteva țări, de exemplu Franța, pentru adolescenți/tinerii studenți, există programe precum formarea prin intermediul cooperativelor școlare.

Al doilea grup de bariere se referă la poziția de lider și administrația guvernamentală. Numeroși corespondenți spun că nu există instituții de vârf responsabile pentru economia socială, întreprinderile sociale, voluntari și societatea civilă, care să poată elabora politici și încuraja economia socială. În consecință, nu există o strategie națională pentru economia socială. Acest domeniu nu este considerat o prioritate politică. Corespondenți din țări precum Germania și Malta consideră că majoritatea persoanelor din mass-media și a factorilor de decizie „nu văd necesitatea" unei economii sociale. În unele cazuri, aceștia identifică o lipsă de încredere și o respingere a activităților economice realizate de organizațiile fără scop lucrativ.

În parte ca o consecință a celor de mai sus, organismele guvernamentale nu sunt adecvate pentru a răspunde nevoilor și eforturilor economiei sociale. În unele cazuri, sistemele de guvernanță pe mai multe niveluri și diferitele ministere nu sunt coordonate în aspectele legate de economia socială. În alte cazuri, organismele guvernamentale depind foarte mult de ciclurile politice, de exemplu, în 2015, biroul guvernamental danez pentru întreprinderile de economie socială s-a închis atunci când s-a schimbat guvernul. În sfârșit, dar nu în ultimul rând, birocrația și politicile de austeritate calitativă (Chaves și Zimmer, 2017) reprezintă niște obstacole foarte mari în calea conlucrării entităților economiei sociale cu autoritățile publice, de exemplu în Italia, Spania și Slovenia.

Un alt grup de obstacole îl reprezintă *barierele instituționale*. Se au în vedere două tipuri. Primul îl reprezintă modificarea reglementărilor din sector care constituie obstacole în calea operațiunilor desfășurate de entitățile economiei sociale. În Franța și Spania, modificările efectuate de guvern în reglementările privind protecția socială complementară au avut, în ultimii ani, un impact negativ asupra entităților mutuale din domeniul sănătății, în unele cazuri ducând la modificarea statutului lor juridic într-o entitate cu scop lucrativ. În Italia, reforma băncilor populare (DL 3/2015) prevede ca băncile populare care au active de peste 8 miliarde EUR să fie transformate în societăți pe acțiuni. De asemenea, reforma cooperativelor de credit (L 49/2016) a reorganizat în mod radical întregul sector al băncilor cooperatiste, cu o serie de aspecte negative. În Spania, schimbările din regimul de securitate socială al antrenorilor sportivi au afectat în mod negativ asociațiile sportive. În Regatul Unit, contractele mari de achiziții publice au determinat entitățile economiei sociale să subcontracteze

unor întreprinderi mari din sectorul privat; de asemenea, tendința (în ciuda Legii privind valoarea socială) este de atribuire a contractelor în funcție de preț, fără să se țină seama de valoarea socială. Statutul juridic al organizațiilor caritabile, recent modificat, este mai bine adaptat acestui nou mediu instituțional. În Finlanda, directiva privind achizițiile publice, care a permis rezervarea contractelor pentru anumite servicii, nu este pusă în aplicare, astfel încât entitățile economiei sociale nu pot beneficia de ea.

Al doilea tip de barieră instituțională se referă la noile legi și statute pentru întreprinderile sociale. Primul obstacol este nepunerea în aplicare a noilor reglementări (care sunt, prin urmare, considerate instrumente juridice neobligatorii). Acesta este cazul legii spaniole privind economia socială (2011), care nu are regulamente de punere în aplicare.

Al doilea obstacol în acest al doilea tip de barieră instituțională se referă la noile dificultăți care au apărut pentru alte entități ale economiei sociale, din cauza noilor forme juridice naționale ale ES sau a modificării formelor juridice. În Polonia și Portugalia, recentele modificări ale legilor referitoare la cooperative nu sunt considerate adecvate pentru acestea. În Ungaria, noua lege privind ES prezintă un risc pentru numeroase cooperative sociale create de grupuri de cetățeni, ceea ce ar putea necesita transformarea lor într-un alt tip de organizație (cooperativă sau societate cu răspundere limitată fără scop lucrativ), când legea va intra în vigoare în 2018. În Slovenia și Bulgaria, legea privind antreprenoriatul social exclude diferite organizații care funcționează deja ca întreprinderi sociale.

PONDEREA ECONOMIEI SOCIALE ÎN CELE 28 DE STATE MEMBRE ALE UE

6.1. Introducere: necesitatea unor statistici privind economia socială

În ultimele două decenii s-au făcut eforturi atât în mediul academic, cât și la nivelul institutelor statistice și al guvernelor naționale. În 2006, CIRIEC a elaborat o metodă pentru Comisia Europeană, Manualul pentru întocmirea conturilor-satelit ale întreprinderilor din economia socială, în paralel cu Ghidul ONU pentru conturile-satelit privind instituțiile nonprofit. Au fost elaborate și alte metode de pregătire a statisticilor. Unele țări au depus mult efort în ultimii ani pentru a furniza date fiabile privind diferite grupuri ale economiei sociale. Institutele de statistică din Franța și Ministerul Muncii din Spania furnizează serii cronologice privind ocuparea forței de muncă în cooperative și în economia socială. Italia, Bulgaria, Luxemburg, Republica Cehă și Ungaria și-au îmbunătățit semnificativ statisticile publicate de institutele statistice naționale, în unele cazuri utilizând metodologia conturilor-satelit pentru organizațiile fără scop lucrativ. Trebuie menționate în mod special Portugalia, Polonia și România. Aceste trei țări UE au elaborat în ultimii ani statistici sistematice regulate pentru economia socială în ansamblul ei. În Portugalia, acest lucru este prevăzut în Legea din această țară privind economia socială (2013), iar în Polonia este o consecință a unui acord încheiat cu FSE (Fondul social european). Totuși, în următorii ani, trebuie întreprinse eforturi semnificative pentru a sistematiza statisticile pe diferite grupuri ale economiei sociale.

6.2. Scop și metodologie: provocări

Scopul acestei părți a studiului este de a oferi o imagine de ansamblu asupra principalelor cifre privind economia socială din Uniunea Europeană, pe țări și global, diferențiindu-se trei grupuri de organizații: cooperative și alte entități similare acceptate, societăți mutuale și altele similare; și, în final, asociații, fundații și alte entități conexe fără scop lucrativ.

Elaborarea unor statistici cu datele din studiile de teren și din conturi verificabile este esențială. Totuși, din motive legate de costuri și de timp, aceasta depășește domeniul de aplicare a prezentului studiu și trebuie abordată ulterior. Informațiile statistice furnizate în prezentul studiu au fost culese din datele secundare furnizate de corespondenții noștri din fiecare țară. Perioada de referință este 2014-2015. Cu toate acestea, din motive de disponibilitate și legate de calitatea raportării statistice, informațiile pentru unele țări sunt vechi de câțiva ani, în special în cazul asociațiilor, al fundațiilor și al altor organizații similare. Cifrele urmărite au fost numărul de persoane angajate și, dacă a fost posibil, echivalentul normă întreagă, numărul de membri, numărul de voluntari și numărul de entități sau întreprinderi. Pentru unele țări și grupuri ale economiei sociale au fost disponibile și date privind cifra de afaceri, dar acestea nu au fost comparabile. Din rațiuni de comparabilitate cu datele din studiile anterioare realizate de CIRIEC pentru CESE privind starea economiei sociale în Uniunea Europeană cu 25 de membri în 2002/2003 și în 2009/2010, s-a acordat o atenție deosebită variabilei „ocuparea forței de muncă”.

6.3. Prezentare generală a rezultatelor statistice

Următoarele date agregate subliniază faptul că economia socială europeană este foarte importantă atât sub aspect uman, cât și economic și este o realitate care ar trebui avută în vedere de societate și de factorii de decizie.

Economia socială europeană asigură:

- peste 13,6 milioane de locuri de muncă remunerate în Europa;
- echivalentul a aproximativ 6,3 % din populația activă a UE-28;
- locuri de muncă pentru peste 19,1 milioane de persoane, inclusiv activități remunerate și neremunerate;
- peste 82,8 milioane de voluntari, echivalentul a 5,5 milioane de lucrători cu normă întreagă;
- peste 232 milioane de membri în cadrul cooperativelor, societăților mutuale și al altor entități similare;
- peste 2,8 milioane de entități și întreprinderi.

Panorama diferă de la o țară UE la alta. În timp ce ocuparea forței de muncă în economia socială reprezintă între 9 % și 10 % din populația activă în țări precum Belgia, Italia, Luxemburg, Franța și Țările de Jos, în noile state membre ale UE precum Slovenia, România, Malta, Lituania, Croația, Cipru și Slovacia, economia socială rămâne un sector mic, emergent, în care lucrează sub 2 % din populația activă.

O altă concluzie se referă la evoluția forței de muncă din sectorul economiei sociale în timpul crizei economice. Forța de muncă din sectorul economiei sociale s-a dovedit a fi rezilientă în fața crizei economice, scăzând numai de la 6,5 % la 6,3 % din totalul forței de muncă remunerate din Europa și de la 14,1 milioane de locuri de muncă la 13,6 milioane, fapt ce poate fi explicat în parte prin calitatea datelor statistice disponibile. Diminuarea forței de muncă remunerate este mai mare în cooperative și alte forme similare decât în asociații, fundații și alte forme similare.

În sfârșit, măsurate în funcție de gradul de ocupare a forței de muncă (având în vedere că alte modalități de măsurare a impactului economic, cum ar fi contribuția la PIB, nu sunt încă disponibile), asociațiile, fundațiile și alte forme similare rămân principala „familie" a economiei sociale, cuprinzând majoritatea entităților/întreprinderilor sociale și aproximativ 66 % din gradul de ocupare a forței de muncă din acest sector social.

Tabelul 4. Locuri de muncă remunerate în cooperative, societăți mutuale, asociații, fundații și alte entități similare. Uniunea Europeană (2014-15)

Țara	Cooperative și alte entități similare	Societăți mutuale	Asociații și fundații	Total
Austria	70 474	1 576	236 000	308 050
Belgia	23 904	17 211	362 806	403 921
Bulgaria	53 841	1 169	27 040	82 050
Croația	2 744	2 123	10 981	15 848
Cipru	3 078	(nu sunt disponibile)	3 906	6 984
Republica Cehă	50 310	5 368	107 243	162 921
Danemarca	49 552	4 328	105 081	158 961
Estonia	9 850	186	28 000	38 036
Finlanda	93 511	6 594	82 000	182 105
Franța	308 532	136 723	1 927 557	2 372 812
Germania	860 000	102 119	1 673 861	2 635 980
Grecia	14 983	1 533	101 000	117 516
Ungaria	85 682	6 948	142 117	234 747
Irlanda	39 935	455	54 757	95 147
Italia	1 267 603	20 531	635 611	1 923 745
Letonia	440	373	18 528	19 341
Lituania	7 000	332	(nu sunt disponibile)	7 332
Luxemburg	2 941	406	21 998	25 345
Malta	768	209	1 427	2 404
Țările de Jos	126 797	2 860	669 121	798 778
Polonia	235 200	1 900	128 800	365 900
Portugalia	24 316	4 896	186 751	215 963
România	31 573	5 038	99 774	136 385
Slovacia	23 799	2 212	25 600	51 611
Slovenia	3 059	319	7 332	10 710
Spania	528 000	2 360	828 041	1 358 401
Suedia	57 516	13 908	124 408	195 832
Regatul Unit	222 785	65 925	1 406 000	1 694 710
TOTAL UE-28	**4 198 193**	**407 602**	**9 015 740**	**13 621 535**

Tabelul 5. Locuri de muncă remunerate în sectorul economiei sociale, comparativ cu totalul locurilor de muncă remunerate. Uniunea Europeană (2014-15)

Țara	Locuri de muncă în ES (A)	Totalul locurilor de muncă* (B)	% A/B
Austria	308 050	4 068 000	7,6 %
Belgia	403 921	4 499 000	9,0 %
Bulgaria	82 050	2 974 000	2,8 %
Croația	15 848	1 559 000	1,0 %
Cipru	6 984	350 000	2,0 %
Republica Cehă	162 921	4 934 000	3,3 %
Danemarca	158 961	2 678 000	5,9 %
Estonia	38 036	613 000	6,2 %
Finlanda	182 105	2 368 000	7,7 %
Franța	2 372 812	26 118 000	9,1 %
Germania	2 635 980	39 176 000	6,7 %
Grecia	117 516	3 548 000	3,3 %
Ungaria	234 747	4 176 000	5,6 %
Irlanda	95 147	1 899 000	5,0 %
Italia	1 923 745	21 973 000	8,8 %
Letonia	19 341	868 000	2,2 %
Lituania	7 332	1 301 000	0,6 %
Luxemburg	25 345	255 000	9,9 %
Malta	2 404	182 000	1,3 %
Țările de Jos	798 778	8 115 000	9,8 %
Polonia	365 900	15 812 000	2,3 %
Portugalia	215 963	4 309 000	5,0 %
România	136 385	8 235 000	1,7 %
Slovacia	51 611	2 405 000	2,1 %
Slovenia	10 710	902 000	1,2 %
Spania	1 358 401	17 717 000	7,7 %
Suedia	195 832	4 660 000	4,2 %
Regatul Unit	1 694 710	30 028 000	5,6 %
TOTAL UE-28	**13 621 535**	**215 722 000**	**6,3 %**

* Locuri de muncă remunerate, vârste cuprinse între 15 și 65 de ani, Eurostat, 2015.

Tabelul 6. Evoluția locurilor de muncă remunerate în sectorul economiei sociale în Europa

	Locuri de muncă în sectorul economiei sociale			
Țara	**2002/2003**	**2009/2010**	**2014/2015**	**Δ% 2010-2015**
Austria	260 145	233 528	308 050	31,9 %
Belgia	279 611	462 541	403 921	-12,7 %
Bulgaria	(nu sunt disponibile)	121 300	82 050	-32,4 %
Croația	(nu sunt disponibile)	9 084	15 848	74,5 %
Cipru	4 491	5 067	6 984	37,8 %
Republica Cehă	165 221	160 086	162 921	1,8 %
Danemarca	160 764	195 486	158 961	-18,7 %
Estonia	23 250	37 850	38 036	0,5 %
Finlanda	175 397	187 200	182 105	-2,7 %
Franța	1 985 150	2 318 544	2 372 812	2,3 %
Germania	2 031 837	2 458 584	2 635 980	7,2 %
Grecia	69 834	117 123	117 516	0,3 %
Ungaria	75 669	178 210	234 747	31,7 %
Irlanda	155 306	98 735	95 147	-3,6 %
Italia	1 336 413	2 228 010	1 923 745	-13,7 %
Letonia	300	440	19 341	(nu sunt disponibile)
Lituania	7 700	8 971	7 332	-18,3 %
Luxemburg	7 248	16 114	25 345	57,3 %
Malta	238	1 677	2 404	43,4 %
Țările de Jos	772 110	856 054	798 778	-6,7 %
Polonia	529 179	592 800	365 900	-38,3 %
Portugalia	210 950	251 098	215 963	-14,0 %
România	(nu sunt disponibile)	163 354	136 385	-16,5 %
Slovacia	98 212	44 906	51 611	14,9 %
Slovenia	4 671	7 094	10 710	51,0 %
Spania	872 214	1 243 153	1 358 401	9,3 %
Suedia	205 697	507 209	195 832	-61,4 %
Regatul Unit	1 711 276	1 633 000	1 694 710	3,8 %
TOTAL UE-28	**11 142 883**	**14 137 218**	**13 621 535**	**-3,6 %**

Sursă: CIRIEC/CESE

(n/a) nu sunt disponibile, (n/p) nu sunt relevante

Comitetul Economic şi Social European

Rue Belliard/Belliardstraat 99
1040 Bruxelles/Brussel
BELGIQUE/BELGIË

Responsabil de editare: Unitatea Vizite şi publicaţii
EESC-2017-104-RO
www.eesc.europa.eu

© Uniunea Europeană, 2017
Reproducerea textului este autorizată cu condiția menționării sursei.

Pentru utilizarea sau reproducerea în orice fel a ilustraţiilor, trebuie să se solicite acordul direct de la deţinătorul drepturilor de autor.

Online
QE-04-17-876-RO-N
ISBN 978-92-830-3892-4
doi:10.2864/28528

RO